УДК 332.33:502.13-047.8

О. В. Лазарева,
 д. е. н., доцент, доцент кафедри управління земельними ресурсами,
 Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
 ORCID ID: 0000-0002-1050-7118

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.4.9

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЕКОМЕНЕДЖМЕНТУ В ПРАКТИЦІ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

O. Lazarieva,
 Doctor of Economic Sciences, associate professor of management the landed
 resources department, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

FORMING OF ECOMENEGEMENT CONCEPTION IS IN PRACTICE OF MANAGEMENT THE LANDED RESOURCES

Викладено думку, що екологічний менеджмент є результативною діяльністю економічних суб'єктів, спрямованих на досягнення їхніх власних екологічних цілей на основі принципів екологічної ефективності.

Представлені основні задачі екологічного менеджменту, як-от: бізнес-планування екологічної діяльності суб'єктів господарювання на землі, обґрунтування політики екологізації діяльності, еколого-економічна гармонізація виробництва.

З'ясовано, що концепція екоменеджменту в практиці управління земельними ресурсами має будуватись за таким алгоритмом: проведення тактичного аналізу складових земельно-ресурсного потенціалу підприємства, розробка екологічної програми, визначення цілей екоменеджменту, впровадження окремих аспектів екологізації діяльності, розробка методів екоменеджменту, порівняльна оцінка відхилень фактичного стану об'єкта екологічного менеджменту від його ідеального стану.

Визначено, що екологічний підхід у практиці управління земельними ресурсами передбачає розробку теоретико-методологічної та методичної бази екологізації; узгодженість локальних реформ з процесом екологізації в країні; активізацію інноваційної діяльності та підвищення інвестиційної активності в екологізації господарської діяльності.

Analyzed labours of scientists that studied development of theory of ecological management in practice of management the landed resources. It s found out, when ecomanagement conception arose up.

As idea is expounded, that an ecological management is effective activity of the economic subjects sent to the achievement of their own ecological aims on the basis of principles of ecological efficiency.

Certainly, that in practice of management the landed resources expedient is forming of such conception of ecological management, that would assist the achievement of ecological of subjects of manage on the land by the decision of corresponding tasks that answer the aims of ecological politics, such as creation of preconditions or ecology and economical efficiency of the use of croplands, ecology and economical ground of system of crop rotations and ecological balanced of land-tenure.

Presented basic tasks of ecological management, such as business-planning of ecological activity of subjects of management the landed resources, ground of politics of ecologization of activity, ecology and economical harmonization of production.

It is found out, that ecological management aspects it is expedient to classify on such as informative, political and legal, ecology and economical, innovative.

It is found out, that ecological management conception in practice of management the landed resources must be built after such algorithm: realization of tactical analyze is of constituents of land recourses potential of enterprise, development of ecological program, determination of aim of ecological management, introductive of separate aspects of ecological of activity, development of ecological management methods, comparative estimation of rejections of the actual state of objects of ecological management from his ideal state.

Certainly, that ecological approach in practice of management the landed recourses envisages development of theoretical and methodological and methodical base of ecologization; coordination of local reforms is with the process of ecologization in a country; activation of innovative activity and increase of investment activity in the ecologization of economic activity.

Ключові слова: землекористування, екологічний менеджмент, управління земельними ресурсами, бізнес-планування, екологізація діяльності, екологічна програма, аспекти екологізації, методи екоменеджменту, концепція екоменеджменту.

Key words: land-tenure, ecological management, management the landed resources, business-planning, ecologization of activity, ecological program, aspects of ecologization, ecological management methods, ecological management conception, the landed resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Концепція екоменеджменту відносно нова в системі управління земельними ресурсами. В умовах розвитку людства є очевидним вплив екологічних умов на розвиток довкілля. До того ж погіршення екологічної ситуації вимагає сьогодні надання пріоритетів у бік розвитку екологічних питань відносно економічних. Саме це викликає необхідність розробки та впровадження такої концепції, яка б сприяла екологізації стилю життя, зумовлювала б пошук ефективних напрямків проведення екологічної політики та передбачала б опрацювання парадигми екологізації за основі формування концепції екоменеджменту в господарській діяльності суб'єктів господарювання на землі.

Враховуючи особливості способу ведення виробництва та всезростаючу інтенсивність життя, без перебільшення можна стверджувати, що зростає необхідність запровадження кардинальних зрушень в практиці управління земельними ресурсами. Тому необхідним є опрацюванням такої парадигми екологізації, яка б дозволила екологічно збалансовано вести виробництво та сприяла б врахуванню екологічних пріоритетів на основі концепції екоменеджменту.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розвиток теорії екоменеджменту досліджували такі вчені: Є. Мішенін, І. Ярова, Н. Пахомова, А. Тендюк, О. Шкуратов, М. Кочерга, Я. Чекавська, В. Акуленко та ін. Зокрема, Є. Мішеніном та І. Яровою проаналізовано науково-методичні підходи щодо впровадження та функціонування екологічного лісогосподарського

менеджменту на основі застосування загальної методології екоменеджменту [1]. О. Олефіренко [2] вивчила вплив факторів, які сприятимуть ефективному впровадженню екологічного менеджменту. А. Тендюк [3] проаналізувала рівні та механізми екологічного менеджменту, систематизувала його основні напрями. О. Шкуратов [4] вивчав місце і роль екологічного менеджменту в системі стратегічного управління сільськогосподарських підприємств. М. Кочерга [5] обґрунтував методику еколого-економічної оцінки ефективності екологічного менеджменту. В. Акуленко [6] досліджував питання екологічного менеджменту в контексті забезпечення екологічної безпеки підприємства. Водночас питання щодо формування концепції екоменеджменту безпосередньо в системі управління земельними ресурсами залишаються малодослідженими. Актуальність цього і зумовила вибір теми дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є формування теоретичних засад концепції екологічного менеджменту в практиці суб'єктів господарювання на землі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В основі розробки системи екологічного менеджменту лежить розроблений у 1992 році Британським інститутом стандартизації стандарт у галузі систем екологічного менеджменту BS 7750 (Specification for Environmental Management System) [7]. Цей стандарт передбачає, що впровадження системи екологічного менеджменту буде сприяти поліпшенню еко-

логічних характеристик діяльності господарюючих суб'єктів шляхом розробки та реалізації екологічних програм, періодичної об'єктивної оцінки всіх параметрів їх діяльності та шляхом надання населенню об'єктивної екологічної інформації про ведення діяльності.

На рівні держави екологічний менеджмент становить сукупність організаційно-правових форм, за допомогою яких держава має можливість управляти, регулювати і контролювати стан екологічної безпеки [8].

Слід зазначити, що основною причиною, яка уповільнює поширення підходів системи екологічного менеджменту в Україні є низький рівень загального менеджменту на підприємствах. Адже система екологічного менеджменту тісно пов'язана із системою менеджменту агропідприємств загалом та має бути його складовою частиною.

Впровадження екоменеджменту має здійснюватися з усвідомленням важливості такої системи для господарюючих суб'єктів у системі управління земельними ресурсами та з розвитком системи менеджменту загалом.

Екологічний менеджмент — результативна діяльність економічних суб'єктів, спрямованих на досягнення їхніх власних екологічних цілей на основі принципів екологічної ефективності. Враховуючи, що в основі екологічного менеджменту має бути екологічно безпечне управління виробництвом, за допомогою якого можна досягти оптимальне співвідношення між екологічними та економічними показниками, в системі екологічного менеджменту головним завданням має стати забезпечення збалансованого розвитку територій, яке сприятиме економічно ефективному та екологічно безпечному природокористуванню. Відтак основними задачами екологічного менеджменту є бізнес-планування екологічної діяльності суб'єктів господарювання на землі, обґрунтування політики екологізації діяльності, еколого-економічна гармонізація виробництва для забезпечення сталого екологічно збалансованого землекористування в умовах ринку.

У практиці управління земельними ресурсами доцільним є формування такої концепції екоменеджменту, яка б сприяла досягненню екологізації суб'єктів господарювання на землі шляхом вирішення відповідних завдань, що відповідають цілям екологічної політики, таких як створення передумов еколого-економічної ефективності використання орних земель, еколого-економічне обґрунтування системи сівозмін та екологічна збалансованість землекористування.

Крім того, потребує необхідності проведення тактичного аналізу складових земельно-ресурсного потенціалу підприємства, що передбачає аналіз впливу оточуючого середовища на розвиток господарюючих суб'єктів, аналіз тактичних управлінських рішень та аналіз безпосередньо ефективності реалізації тактичних рішень.

Після проведення аналізу необхідною є розробка екологічної програми, що деталізує шляхи вирішення поставлених завдань на основі задоволення соціально-економічних потреб при мінімальних на це витратах у рамках відповідних категорій земель за цільовим призначенням.

Екологічна програма має сприяти дотриманню умов сталого землекористування, захисту прав землевласників та землекористувачів, створенню умов щодо залучення інвестицій у землекористування, підвищенню життєвого добробуту населення та ефективному використанню наявного виробничого потенціалу.

У процесі ведення діяльності на землі необхідним є дотримання таких, на нашу думку, цілей екоменеджменту, як збільшення виробництва продукції та цій основі ефективного використання наявного виробничого потенціалу; виробництво екологічно чистих продуктів харчування, що передбачає розвиток системи природо- та землеохоронних заходів; забезпечення бездефіцитного балансу гумусу в ґрунті на основі визначення оптимальної системи сівозмін та збільшення прибутку за рахунок мінімізації витрат на основі використання ресурсощадних технологій.

З метою забезпечення злагодженої еколого-економічної діяльності на землі є необхідність впровадження окремих аспектів екологізації діяльності. Вважаємо, що зазначені аспекти доцільно класифікувати за такими прикметниковими ознаками:

— інформаційна, що передбачає створення єдиної інформаційної бази, запровадження сучасних інформаційних технологій, інформаційна підтримка засад екологізації землекористування;

— політико-правова, спрямована на забезпечення в дію програм розвитку земельних відносин та створення надійної та ефективної системи розробки нормативно-правових актів у сфері екологізації землекористування;

— еколого-економічна, що передбачає врахування ґрунтово-кліматичних особливостей, оптимізацію структури посівних площ, надійне фінансове забезпечення та належний рівень організації підприємництва;

Рис. 1. Алгоритм впровадження концепції екоменеджменту в практику управління земельними ресурсами

Джерело: сформовано автором.

— інноваційна, яка б сприяла врахуванню внутрішньогалузевих та міжгалузевих відносин, враховувала б земельно-ресурсну динаміку розселення та особливості розвитку продуктивних сил на землі, передбачала бюджетну підтримку сільгоспвиробників та дотримання умов пріоритетності збереження довкілля та відтворення родючості ґрунтів, забезпечення збалансованості економічно доцільного та екологічно безпечного рівня віддачі земельних ресурсів, удосконалення регіонального підходу на основі врахування регіональних відмінностей певних територій використання земель з урахуванням конкретних місцевих умов, які властиві певній території чи регіону.

Задля впровадження дієвої системи екоменеджменту потребує необхідності розробка відповідних методів, таких як правові, що передбачають дотримання законодавчої та нормативної бази, дотримання наказів, розпоряджень, вказівок та інструкцій; екологічні, які спрямовані на забезпечення охорони довкілля та передбачають проведення екологічного аудиту і несення відповідальності за порушення екологічних нормативів; ринкові, що спрямовані на врахування попиту і пропозиції на

ринку, передбачення контрактів на закупівлю продукції, забезпечення контролю над монопольними ринками; економічні, що передбачають ефективну дію бюджетно-податкової, грошово-кредитної та витратно-цінової політики; соціальні, які спрямовані на дотримання умов сприяння зайнятості населення та забезпечення його соціального захисту; протекціоністські, що передбачають впровадження державних дотацій, фінансування науково-дослідних робіт та дотримання квот і ліцензій.

Завершальним етапом формування концепції екоменеджменту в практиці суб'єктів господарювання на землі є порівняльна оцінка відхилень фактичного стану об'єкта екологічного менеджменту від його ідеального стану на основі порівняння екологічних аспектів, що передбачають функціонування об'єкта щодо вимог екологічного законодавства та вирішення екологічних завдань, а також проведення екологічного аудиту з метою перевірки того, як вирішуються поставлені землекористувачем завдання та чи призводить функціонування системи екологічного менеджменту до покращення екологічних показників діяльності.

Проаналізований вище алгоритм впровадження концепції екоменеджменту в практику управління земельними ресурсами зображено на рисунку 1.

Треба зауважити, що ідеальний стан, до якого прагне суб'єкт екологічного менеджменту, має передбачати пошук ефективних напрямів проведення екологічної політики та опрацювання парадигми екологізації, основні положення якої представлено так: розробка теоретико-методологічної та методичної бази екологізації; узгодженість локальних реформ з процесом екологізації в країні; активізація інноваційної діяльності та підвищення інвестиційної активності в екологізації господарської діяльності.

Екологічний підхід є необхідною передумовою розвитку землекористування країни, оскільки він формуватиме екологічну свідомість землевласників та землекористувачів, стимулюватиме розвиток і впровадження в сферу землекористування ресурсоощадливих, екологобезпечних технологій.

У нашому випадку центральна ідея терміну "екологічний підхід" базується на принципах екології людини та екології землекористування, що на відміну від всіх інших наукових напрямів екології, котрі вивчають взаємодію суспільства з природою, включає глибокі знання екології на основі системного підходу. Розвиваючи думку під цим кутом зору, відзначимо, що у теоретичному контексті екологічний підхід у землекористуванні як об'єкт пізнання включає в себе такі взаємопов'язані елементи: формування екологічної свідомості на основі теоретичних знань, екологізація управління, екологізація виробництва, екологізація споживача і, сформована на основі цього, екологізація стилю життя.

Виходячи з основних положень теорії систем, окремі частини або компоненти моделі процесу екологічного підходу були визначені на засадах дослідження причин поглиблення екологічних негараздів в землекористуванні.

Вищерозвинуте теоретичне визначення сутності процесу екологічного підходу в землекористуванні свідчить про те, що потрібно переходити до принципово нової парадигми розвитку інноваційного землекористування, його екологізації як основної умови сталого розвитку екосистеми.

Варто додати, що інтеграція екологічних напрямів діяльності у загальну систему менеджменту призведе до ефективного впровадження системи екологічного менеджменту та забезпечити підвищення ефективності загалом.

Концепція екоменеджменту в практиці управління земельними ресурсами має як теоретичне, так і практичне значення. В умовах запровадження антикризового плану розвитку економіки екологічний менеджмент покликаний давати конкретні рекомендації з раціональних шляхів використання земельних ресурсів на основі екобезпечного підходу.

Екологічний менеджмент повинен сприяти сталому еколого-економічному розвитку, який припускає відмову від парадигми екстенсивного економічного зростання, яка базувалась на умовах необмеженості можливостей природно-ресурсного потенціалу до самовідновлення.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

У процесі дослідження встановлено, що основними завданнями екоменеджменту в практиці суб'єктів господарювання на землі є бізнес-планування екологічної діяльності, обґрунтування політики екологізації, гармонізація виробництва для досягнення ефективності землекористування.

Основними орієнтирами концепції екоменеджменту є створення передумов еколого-економічної ефективності використання орних земель, еколого-економічне обґрунтування системи сівозмін та екологічна збалансованість землекористування.

Основними цілями екоменеджменту є збільшення виробництва продукції та цій основі ефективне використання наявного виробничого потенціалу; виробництво екологічно чистих продуктів харчування; забезпечення бездефіцитного балансу гумусу в ґрунті.

Інформаційні, політико-правові, еколого-економічні та інноваційні аспекти екологізації діяльності на землі сприятимуть впровадженню перспективних технологій використання землі, виконанню ефективних управлінських рішень, загалом дадуть змогу підвищити ефективність використання земельних ресурсів у практиці суб'єктів господарювання на землі з одночасним збереженням природно-ресурсного потенціалу.

Впровадження в дію системи екоменеджменту на землі потребує розробки та впровадження правових, екологічних, ринкових, економічних, соціальних та протекціоністських методів.

Екологічний підхід до ведення виробництва в системі менеджменту землевласників та землекористувачів має включати в себе такі взаємопов'язані елементи, як проведення еко-

логічної політики та опрацювання парадигми екологізації, узгодженість локальних реформ з процесом екологізації в країні, активізація інноваційної діяльності та підвищення інвестиційної активності в екологізації господарської діяльності.

Основне практичне значення системи екоменеджменту полягає в тому, що він має давати конкретні рекомендації з раціональних шляхів використання земельних ресурсів на основі екобезпечного підходу.

Перспективи подальших досліджень мають базуватись на впровадженні елементів горизонтальної диверсифікації виробництва в рамках об'єднаних територіальних громад на землі.

Література:

1. Мишенин Є., Ярова І. Формування системи екологічного менеджменту лісгосподарських підприємств. Економіст. № 10. 2013. С. 21—26.

2. Олефіренко О.С. Екологічний менеджмент як основа сталого розвитку. Збірник наукових праць "Ефективність державного управління". Вип. 36. 2013. С. 82—89.

3. Тендюк А.О. Теоретичні проблеми екологічного менеджменту. Економічна науки. Серія "Економіка та менеджмент". Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Вип. 8 (30). Луцьк. 2011. С. 329—337.

4. Шкуратов О.І. Екологічний менеджмент в системі стратегічного управління сільськогосподарських підприємств. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). № 4 (24). 2013. С. 246—249.

5. Кочерга М. Ефективність екологічного менеджменту в сільському господарстві. Агросвіт. № 6. 2013. С. 29—33.

6. Акуленко В.А., Мамчук І.В. Екологічний менеджмент в контексті забезпечення екологічної безпеки підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. № 5. Т. 1. 2009. С. 21—26.

7. Дудикова І.І. Становлення і розвиток екологічного менеджменту: теоретико-методологічний контекст. Гуманітарний вісник ЗДІА. № 58. 2014. С. 259—267.

8. Пасека О.С. Правове забезпечення екологічного менеджменту. Екологічний менеджмент: збірник наукових праць. За ред. В.А. Гайченко. К., МАУП. 2006. С. 130.

References:

1. Mishenin, E. and Yarova, I. (2013), "Formation of the system of ecological management of forest enterprises", *Economist*, vol. 10, pp. 21—26.

2. Olefirenko, O.S. (2013), "Ecological management as basis of steady development", *Zbirnik naukovih praz "Efektivnist derjavnogo upravlinnya"*, vol. 36, pp. 82—89.

3. Tenduk, A.O. (2011), "Theoretical problems of ecological management", *Ekonomichni nauky. Seria "Ekonomika ta menegement"*, *Zbirnik naukovih prac, Lucky natinalny tehnichny universiteta*, vol. 8 (30), pp. 329—337.

4. Shkuratov, O.I. (2013), "An ecological management is in the system of strategic management of agricultural enterprises", *Zbirnik naukovih praz Tavriyskogo derjavnogo agrotehnologichnogo universiteta (ekonomichny nauky)*, vol. 4 (24), pp. 246—249.

5. Kocherga, M. (2013) "Efficiency of ecological management in agricultural", *Agrosvit*, vol. 6, pp. 29—33.

6. Akulenko, V.L. and Mamchuk, I.V. (2009), "An ecological management is in the context of providing of ecological safety of enterprise", *Visnik Hmelnichkogo Natsionalnogo Universitetu*, vol. 5, no. 1, pp. 21—26.

7. Dodnikova, I.I. (2014), "Becoming and development of ecological management: teoretico-metodologikal context", *Gumanitarny visnyk ZDIA*, vol. 58, pp. 259—267.

8. Gaycenko, V.A. and Paceka, O.S. (2006), "Legal providing of ecological management", *Ekologichny management [Environmental management]*, MAUP, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2020 р.

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73